

SPEKTAKLDA VOQEA VA YETAKCHI XATTI-HARAKAT

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i01.010>

M.A.Jo'rayeva
mamalakat.jurayeva70@gmail.com
QDU

Annotatsiya: Ushbu maqolada spektakl dramaturgik tuzilmasining asosiy unsurlari - voqea rivoji va yetakchi xatti-harakat tushunchalari tahlil qilinadi. Asarda voqea dramatik konfliktning harakatga aylanishi, aktyor ijrosidagi ichki va tashqi dinamika bilan bog'liq jihatlar o'rganiladi. Yetakchi xatti-harakat obraz yaratish jarayonida aktyorning asosiy maqsadga yo'naltirilgan harakat tizimi sifatida talqin etiladi. Shuningdek, maqolada sahna asarining badiiy yaxlitligi, rejissorlik yechimi va aktyorlik izlanishlari orqali voqea va xatti-harakatning o'zaro bog'liqligi tahliliy asosda yoritilgan.

Kalit so'zlar: spektakl, voqea, yetakchi xatti-harakat, dramatik konflikt, rejissorlik yechimi, aktyor ijrosi, obraz yaratish, teatr san'ati

EVENT AND LEADING ACTION IN A PERFORMANCE

M.A.Jurayeva
mamalakat.jurayeva70@gmail.com
KSU

Abstract: This article analyzes the main elements of the dramaturgical structure of a performance - the concepts of event development and leading action. In the work, aspects related to the transformation of the event into action, the internal and external dynamics of the actor's performance are studied. Leading action is interpreted as a system of actions of the actor aimed at the main goal in the process of creating an image. The article also discusses the artistic integrity of the stage work, the relationship between event and action through directorial solutions and acting research on an analytical basis.

Keywords: performance, event, leading action, dramatic conflict, directorial solution, actor's performance, image creation, theater art

Teatr san'atining asosiy mohiyati - bu hayotni sahnada badiiy tarzda aks ettirishdir. Har bir spektaklning markazida voqea (dramatik hodisa) va uni harakatlantiruvchi kuch - yetakchi xatti-harakat (asosiy dramatik harakat) turadi.

Aynan shu ikki tushuncha spektaklning dramatik tuzilmasini, aktyorlar ijrosining mazmunini va tomoshabinda uyg'onadigan hissiy ta'sirni belgilaydi.

Voqea - bu spektakl asosidagi hayotiy hodisa, ya'ni asardagi personajlar hayotida muhim burilish yasaydigan dramatik holatdir. Voqea - konflikt (qarama-qarshilik)dan kelib chiqadi va u orqali asarning asosiy g'oyasi tomoshabinga yetkaziladi.

Masalan: "Hamlet" tragediyasida voqea - qirol o'ldirilgani va buning natijasida Hamletning ichki iztiroblari, qasos g'oyasining shakllanishi;

"Hamlet" tragediyasida voqea: Uilyam Shekspirning "Hamlet" asari jahon dramaturgiyasining eng chuqur falsafiy va dramatik asarlaridan biridir. Undagi voqea oddiy bir qirollik ichidagi siyosiy fitna yoki qotillik hodisasi emas - balki insonning vijdon, haqiqat va hayot ma'nosi bilan yuzlashuvi, ichki ruhiy kurash manzarasidir.

Asosiy voqeaning boshlanishi: Voqea Daniya qirolligida kechadi. Asar boshida qirolning sirli tarzda vafot etgani va uning ukasi Klavdiy taxtni egallab, beva malika Gertrudaga uylangani ma'lum bo'ladi. Bu hodisa saroyda siyosiy barqarorlikni saqlayotgandek tuyulsa-da, aslida falsafiy va ma'naviy inqirozning boshlanishidir. Bu - spektaklning birinchi dramatik voqeasi, ya'ni konfliktning boshlanish nuqtasi hisoblanadi.

Hamlet uchun bu hodisa tashqi voqea emas, balki ichki iztirobning manbai bo'ladi: otasining o'limi va onasining shoshilinch turmush qurishi uni ruhiy tushkunlikka soladi.

Ruhning paydo bo'lishi - voqeani harakatga keltiruvchi sabab: Asarning dramatik o'qi otasining ruhi Hamletga ko'rinish berishi bilan yanada kuchayadi. Ruh o'zini qirol Hamletning ruhi sifatida tanishtirib, Klavdiy tomonidan "zaharlab o'ldirilganini" aytadi va o'g'lidan qasos olishni talab qiladi. Bu - asarning asosiy voqeasi bo'lib, barcha keyingi sahnalar shu dramatik hodisani ochib beradi. Endi Hamletning butun harakati, fikri, ruhiy iztirobi shu voqea bilan bog'lanadi. Shu nuqtadan boshlab Hamletning hayoti ikki dunyo o'rtasida kechadi: tashqi dunyo (qirollik, siyosiy tuzum, odamlar) - yolg'on va ikkiyuzlamachilik bilan to'la; ichki dunyo (vijdon, adolat, haqiqat) - uning ruhini qiynaydigan haqiqat manbai.

Hamletning ichki kurashi - voqeani rivojlantiruvchi bosqich: Voqeani rivojlantiruvchi markaz - bu Hamletning ichki iztiroblari, ya'ni haqiqatni fosh etish bilan vijdonini saqlab qolish o'rtasidagi kurashdir.

U otasining o'limidan keyin adolatni tiklamoqchi bo'ladi, lekin bu yo'l qon to'kishdan boshlanadi. Shu sababdan u aql va his, shubha va qat'iyat, vijdon va qasos o'rtasida sarson bo'ladi.

Hamletning mashhur "O'lish yoki qolish - ana masala" monologi aynan shu dramatik voqeaning ichki mazmunini ochib beradi. Bu monologda u inson hayoti, o'lim, adolat va taqdir haqida o'ylaydi - bu esa spektaklning ruhiy markazidir.

“Sahna ichidagi sahna” - voqeaning cho‘qqisi: Hamlet otasining o‘limi haqidagi gumonini isbotlash uchun aktyorlarga “Mousetrap”(“Tuzoqdagi sichqon”) nomli sahna o‘yinini tayyorlatadi. Ular Klavdiy qirolni zaharlab o‘ldirish sahnasini sahnada namoyish etishadi. Klavdiyning bezovta bo‘lishi, qo‘rquvdan joyidan turib chiqib ketishi - Hamlet uchun haqiqatning tasdig‘idir. Bu sahna - voqeaning dramatik cho‘qqisi, ya’ni haqiqat fosh bo‘lgan daqiqadir.

Qotilliklar va fojeaning yakuni:Voqealar zanjiri endi orqaga qaytolmaydigan nuqtaga yetadi: Hamlet Poloniyni o‘ldiradi, Ofeliya aqldan ozadi va cho‘kib o‘ladi, Gertruda, Laert va Klavdiy ham bir-birining qo‘lida halok bo‘lishadi. Oxir-oqibat Hamlet ham yaralanib o‘ladi, lekin o‘limidan oldin haqiqatni ochib, Klavdiyning jazolaydi. Shunday qilib, voqea adolatning tiklanishi, lekin shu yo‘lda insoniy yo‘qotishlarning cheksizligi bilan yakunlanadi.

“Hamlet”dagi voqea nafaqat siyosiy yoki oilaviy fojia, balki insoniyatning axloqiy inqirozini ifodalaydi. Bu asarda Shekspir inson ruhining eng murakkab qatlamlarini ochadi: inson haqiqatni bilgan sari azob chekadi, lekin shunga qaramay haqiqatni tanlash - insonning eng oliy burchi ekanini ko‘rsatadi.

“Hamlet” tragediyasidagi voqea - bu qirollikdagi bir qotillikdan ko‘ra kengroq ma’noga ega: bu insonning o‘z vijdoni bilan to‘qnashuvi, haqiqatni izlab topish va uni himoya qilish uchun kurashidir. Shekspir bu voqea orqali teatrni hayotning falsafiy in’ikosiga aylantiradi, tomoshabinga “adolat har doim qurbonlik talab etadi” degan g‘oyani yetkazadi.

Uilyam Shekspirning “Hamlet” tragediyasi - inson ruhiyati, vijdon, adolat va haqiqat uchun kurashning badiiy ifodasidir. Asarda voqealar qanchalik murakkab bo‘lmasin, ularning markazida yagona kuch - Hamletning yetakchi xatti-harakati, ya’ni otasining o‘limi ortidagi sirni ochish, adolatni tiklash va haqiqatni yuzaga chiqarish istagi turadi. Bu istak butun spektaklning dramatik o‘qini tashkil etadi va asarning barcha voqealarini bir maqsad sari yo‘naltiradi.

1. Yetakchi xatti-harakat tushunchasi: Teatr nazariyasida yetakchi xatti-harakat (yoki asosiy dramatik harakat) - bu asar qahramonining butun voqea davomida bajaradigan asosiy maqsadga yo‘naltirilgan harakatidir. U sahnadagi barcha nutq, harakat, his-tuyg‘u va qarorlarning ichki manbaidir. Hamlet tragediyasida bu kuch - adolatni tiklash uchun ruhiy va aqliy kurashishdir.

2. Hamletning asosiy maqsadi: Hamlet otasining ruhi orqali biladiki, uni amakisi Klavdiy zaharlab o‘ldirgan. Shu daqiqadan boshlab Hamletning ichki dunyosi butunlay o‘zgaradi: u hayotning, insonlarning va hokimiyatning asl yuzini ko‘radi. Shu sababli u endi ikki olam orasida yashaydi - haqiqat va yolg‘on, hayot va o‘lim, vijdon va qasos o‘rtasida.

Demak, Hamletning yetakchi xatti-harakati:

“Haqiqatni topish va adolatni tiklash uchun harakat qilish, biroq bu yo‘lda o‘z vijdonini yo‘qotmaslik.” Bu harakat - faqat tashqi qasos olish emas, balki ichki ruhiy kurash jarayonidir.

3. Yetakchi xatti-harakatning bosqichma-bosqich rivojlanishi: a) Shubha va izlanish bosqichi; Ruhning aytgan so‘zlariga darhol ishonmay, Hamlet avvalo haqiqatni tekshirishga qaror qiladi. Uning shubhalanishi - aqliy ehtiyotkorlik belgisi. Bu bosqichda u fikr yurituvchi, kuzatuvchi qahramondir.

Yetakchi xatti-harakat bu bosqichda: “Haqqoniy dalil topish orqali haqiqatni tasdiqlash.”

b) “Sahna ichidagi sahna” - harakatning faollashuvi: Hamlet aktyorlarga qirol o‘ldirilgan voqeani sahnada ijro etishni buyuradi. Klavdiyning vahimaga tushib joyidan turib ketishi - Hamlet uchun haqiqatning ochilishidir. Endi u ichki shubhasidan xalos bo‘ladi va harakat qilishga tayyor bo‘ladi.

Yetakchi xatti-harakat bu bosqichda: “Haqiqat fosh bo‘lgach, adolatni tiklashga intilish.”

c) Ruhiy to‘qnashuv va kechikish: Shunga qaramay, Hamlet qasosni darhol amalga oshirmaydi. U o‘z vijdoni bilan kurashadi - “o‘ldirish” bilan “adolat o‘rnatish” o‘rtasida. Uning mashhur “O‘lish yoki qolish - ana masala” monologi aynan shu ichki kurashning ifodasidir.

Bu bosqichda yetakchi xatti-harakat: “Adolat uchun harakat qilmoq, lekin vijdon oldida to‘xtab qolmoq.” Hamletning kechikishi - zaiflik emas, balki insoniy tafakkur va axloqiy mas’uliyat belgisi.

d) Fojiali yakun - maqsadning ado etilishi: Asarning oxirida Hamlet Klavdiyini o‘ldiradi. Bu - uning tashqi maqsadi. Ammo shu bilan birga u o‘z hayotini ham qurbon qiladi. Demak, u adolatni tiklaydi, lekin shaxsiy baxtini yo‘qotadi.

Yetakchi xatti-harakat bu bosqichda o‘z yakuniga yetadi:

“Adolat haqiqatni tiklash uchun o‘zini fido etish.”

4. Yetakchi xatti-harakatning falsafiy mohiyati: Hamletning yetakchi xatti-harakati oddiy qasosdan ancha yuqoridir. Bu harakat - inson vijdoni, fikr kuchi va ruhiy iztiroblarining timsolidir. Shekspir bu orqali shuni ko‘rsatadiki: inson haqiqatni anglagan sari azob chekadi, ammo baribir uni tanlashga majbur. Hamletning “harakat qilmaslik” holatlari ham aslida harakatning falsafiy shaklidir. U fikrlaydi, tahlil qiladi, shubhalanadi, o‘zini sinaydi.

Shunday qilib, Hamletning yetakchi xatti-harakati ikki qatlamli:

1. Tashqi harakat: otasining qotilini jazolash.

2. Ichki harakat: vijdon va adolat o‘rtasida muvozanatni topish.

“Hamlet” tragediyasidagi yetakchi xatti-harakat - adolatni izlash, haqiqatni ochish va vijdon oldidagi mas’uliyatni his etishdir. Bu harakat qahramonni

fikrlashga, o'zini tahlil qilishga, hayot ma'nosini anglashga undaydi. Shekspir bu orqali teatrni inson ruhining sahnasiga aylantiradi.

Hamletning hayoti fojiali yakun topadi, ammo uning yetakchi xatti-harakati - haqiqat yo'lida kurashish ruhi - abadiy yashaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy, K.S. "Aktyorning o'z ustida ishlashi". - Moskva: Iskusstvo, 1989.
2. Yuldashev Karim, Joraeva Mamlakat Alijanovna - PINDUS Journal of Culture, Literature, and ЭLT 04.02.2022 - Features of Dramaturgy
3. Yuldashev Karim, Joraeva Mamlakat Alijanovna - Oriental Art and Culture Uzbekistan. Volume 2 Issue 4. 12.2021 - Light life
4. Yuldashev Karim, Juraeva Mamlakat Alijanovna - PINDUS Journal of Culture, Literature, and ЭLT 18.06.2022. Volume 2 No 6 ISSN 2792-1883 - Gulom Zafari Playwright (1889-1938)
5. Theaters after aristotle K. Yuldashev, M. A Jurayeva Oriental Art and Culture 4 (4), 148-152 1 2023
6. Sound in the movie K. Yuldashev, M.A Juraeva Oriental Art and Culture 4 (1), 739-743 1 2023 13. About ap chekhov's work "ivanov". K Yuldashev, M.A Juraeva Oriental Art and Culture 4 (1), 651 655 1 2023
7. About the Life and Creative Activity of Tursunkhan Ja'farova (1915-1995) M. A Jurayeva european journal of innovation in nonformal education 3 (12), 10-12 2023
8. Dramaturgy of an Ostrovsky K. Yuldashev, M.A Juraeva Oriental Art and Culture 4 (5), 174-177 2023
9. Xolnazarovich, B. X. (2025). FOLKLOR ASARLARIDA O 'TOVSOZLIKKA DOIR BADIY MA'LUMOTLARNING IFODALANISHI. Ustozlar uchun, 1(1), 581-585.
10. Бердиев, Х. Х., & Ашурова, З. Ш. (2020). К ПРОБЛЕМЕ СОПОСТАВИТЕЛЬНОГО АНАЛИЗА ТЕРМИНОВ ЮРТОСТРОИТЕЛЬСТВА. ББК 72+ 74 М43, 488.
11. Бердиев, Х. Х. (2017). ЮРТОСТРОИТЕЛЬСТВО: АКТУАЛЬНЫЕ ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ ОТРАСЛЕВОЙ ЛЕКСИКИ. In Духовность и ментальность: экология языка и культуры на рубеже XX-XXI веков (pp. 32-35).
12. Sheraliyevna, N. D. (2023). BADIY ASARLARDAGI SHAXSGA TEGISHLI ZOOMORFIZMLARNING METAFORA YORDAMIDA SHAKLLANISHI. 2023 yil 6-son (142/1), 6(139), 5-10.